

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชุมชนชนบทของไทย ส่วนใหญ่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือองค์กรเอกชนซึ่งอยู่ภายนอกชุมชน และเห็นว่าชาวชนบทยังขาดความเจริญจึงเข้าไปช่วยเหลือพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ประปา อาคาร ไฟฟ้า โทรศัพท์ ตลอดจนการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เช่น การจัดตั้งสถานีอนามัย เป็นต้น

การพัฒนาชนบทของภาครัฐถือเป็นความสำเร็จในระดับหนึ่งของรัฐบาล ขณะที่ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม กลับได้รับผลกระทบตามมาอย่างมากจากการพัฒนาที่ผ่านมา รัฐได้มองข้ามทรัพยากรหรือทุนในด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาบันทางศาสนา ทรัพยากรธรรมชาติ

ในชุมชนชนบทได้มีการรวมกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนเอง กลุ่มดังกล่าวเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนเอง หากกลุ่มในชุมชนได้สร้างเครือข่ายกับกลุ่มนอกชุมชนด้วย ก็จะทำให้มีการดำเนินการที่เข้มแข็งขึ้น

การรวมกลุ่มในชุมชนชนบทประกอบด้วยสมาชิกทั้งสตรีและบุรุษ บางกลุ่มประกอบด้วยสตรีล้วน ทำให้กิจกรรมของกลุ่มมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและประสบผลสำเร็จ บางกลุ่มมีกลุ่มสตรีกลุ่มใหม่เข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับกลุ่มสตรีกลุ่มเดิม ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มตามศักยภาพของสตรีที่มีอยู่เดิม ทำให้ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประกอบกับผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมสนับสนุนเพื่อให้กลุ่มองค์กรของชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งจะส่งผลให้สังคมเข้มแข็งยิ่งขึ้น

แต่เดิมชุมชนชนบท มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มเครือญาติ กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ เป็นต้น กลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะมีการติดต่อสื่อสารกันทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมของบุคคลขึ้น ซึ่งจะประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทั้งหมดที่บุคคลนั้นมีอยู่ในสังคม นับตั้งแต่ความสัมพันธ์ทางครอบครัว ระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงานเพื่อนบ้าน และผู้อาวุโส (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2526, หน้า 57)

การรวมตัวของมนุษย์ในการทำกิจกรรมต่างๆ มีการพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับแรงกดดันและความซับซ้อนของปัญหาที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มคนที่รวมตัวกันเอง กลุ่มดังกล่าวอาจพัฒนาไปเป็นกลุ่มหรือองค์กรชุมชน ที่มีกฎระเบียบ วิธีการดำเนินงานที่ชัดเจน และมีการติดต่อเชื่อมโยงกับบุคคลภายนอก เช่น นักพัฒนาขององค์กรเอกชนและ

องค์กรรัฐ เพื่อขอรับการสนับสนุนในสิ่งที่ยังขาดแคลน และช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน ตลอดจนตอบสนองต่อความมุ่งหวังของสมาชิกในชุมชนชนบท

เมื่อมีปัญหาทางสังคมเกิดขึ้น สมาชิกในชุมชนต่างก็ไม่ต้องการประสบกับปัญหาดังนั้นจึงต้องมีมาตรการป้องกัน แต่เมื่อเกิดปัญหาขึ้นจะมีความช่วยเหลือจากกลุ่มคนในชุมชน ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมอันเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากนี้ชาวบ้านก็ได้สร้างผลึกของความคิดที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายเอาไว้ว่า คนเราเมื่อมีข้าวกินแล้วต้องมีเพื่อน เช่น พรึกอยู่บ้านเหี่ยว เกลืออยู่บ้านได้ ตะไคร้อยู่บ้านเพื่อน หรือ น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า เพื่อนหรือเลี้ยวเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในชีวิต เพื่อนกินหาง่ายเพื่อนตายหายาก ส่วนในภาคปฏิบัตินั้น ก็ได้มีการสร้างธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมหลายๆ อย่าง เพื่อเป็นเงื่อนไขให้เกิดโอกาสที่จะได้พบปะกัน รู้จักหน้าค่าตากัน รู้ทุกข์สุขกัน ได้ข่าวคราวกัน รวมทั้งสืบทอดความรู้ใหม่ให้ดำรงรักษาเครือข่ายดังกล่าวเอาไว้ด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2538, หน้า 69-70)

1. ดังนั้นการรวมตัวของกลุ่มคนในชุมชนได้กลายเป็นประชาสังคมในชุมชนนั้น โดยรวมตัวเป็นกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ที่ชักนำให้ผู้คนมาพบปะกัน สร้างความสัมพันธ์ด้วยความสมัครใจ ซึ่งก่อให้เกิดความไว้วางใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลและมีความร่วมมือต่อกัน อีกทั้งเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน มีเครือข่ายประชาสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยรวมพลังแห่งจิตสำนึกของสมาชิกและองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ให้เกิดอำนาจที่สาม ที่ก่อให้เกิดสังคมเข้มแข็งขึ้นมา

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงกระบวนการที่ประชาชนระดับมีความรู้ที่ถูกต้องและมั่นใจ ตลอดจนพัฒนาสำนึกต่อสถานการณ์ของปัญหาต่างๆ ที่ได้เผชิญ เห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและเข้าร่วมกิจกรรมเคลื่อนไหว สร้างพลังอำนาจในการเปลี่ยนแปลงมูลฐานของปัญหา หรือสถานภาพที่ดำรงอยู่ด้วยตนเอง ซึ่งเปิดโอกาสให้คนเข้าร่วมมีส่วนกำหนดในการคิด และปฏิบัติโดยเรียนรู้จากกิจกรรมที่ปฏิบัตินั้นอันเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชน อีกทั้งสามารถทราบปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น นอกจากนี้ยังสามารถวางแผนและดำเนินการ รวมทั้งการประเมินกิจกรรมในการแก้ไขปัญหานั้นซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการพัฒนาโดยยึดหลักจากล่างไปสู่บนมากกว่าจากบนสู่ไปล่าง

เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมแล้ว อีกกระบวนการหนึ่งที่เป็นผลพวงมาจากการรวมกลุ่มคือการเรียนรู้ที่เป็นเครือข่ายเรียกว่า เครือข่ายการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ องค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญทำให้สังคมเข้มแข็งได้ เนื่องจากเป็น การยกระดับความสามารถในการคิด วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกในการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับปัญหาให้สูงขึ้นกระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งในเรื่องการปลูกจิตสำนึกของคนในการมุ่งมั่นจะ

แก้ปัญหาและพึ่งตนเอง ตลอดจนเรื่องการพัฒนาความรู้และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้จะควบคู่กับการปฏิบัติหรือการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์จากการทำงานร่วมกัน หรือกระบวนการเรียนรู้แบบเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนหลายๆ คน ที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างเครือข่ายและขยายการเรียนรู้ (ลีลาภรณ์ นาคพรรณ อังใน อาภาพันธ์ ยิ้มละมัย, 2543, หน้า 10)

ประเวศ วะสี (2542, หน้า 60) ได้กล่าวว่า ทางรอดของประเทศอยู่ที่สังคมเข้มแข็งหรือประชาสังคม หมายถึงประชาชนรวมกลุ่มกันในรูปต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรียกว่ากลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ประชาคม หรือชื่ออื่นใดซึ่งเป็นไปเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จัดใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆ เรื่อง พร้อมๆ กันไป เมื่อประชาชนรวมตัวช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันตัดสินใจ มีการเรียนรู้ มีการจัดการกลุ่มเหล่านั้น ก็จะมีพลังเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ ทั้งเศรษฐกิจและสังคม

กลุ่มสตรีชุมชนบ้านผาแดง หมู่ที่ 3 ตำบลป่าเป๋ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มทำไม้กวาด กลุ่มแปรรูปชา กลุ่มเกษตรธรรมชาติ (เกษตรผสมผสาน) เป็นต้น กลุ่มที่เกิดขึ้นเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกเป็นสตรีล้วน และกลุ่มที่มีทั้งบุรุษและสตรี

กลุ่มดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญในการจัดขบวน การทำลายป่า การส่งเสริม การทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี ตลอดจนการปลูกฝังค่านิยมในการดำรงชีวิตแบบพอเพียง ลดการอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้าน มีการจัดตั้งกองทุนต่างๆ ขึ้นในชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาการว่างงาน และรายได้น้อย อาทิ กลุ่มรับจ้างทั่วไป กลุ่มไม้กวาด เป็นต้น

กลุ่มสตรีได้มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ แล้วประสบความสำเร็จตามความต้องการและสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 162 คน มีเงินกองทุนทั้งหมด 1,189,200 บาท สมาชิกสามารถกู้ยืมไปประกอบอาชีพได้ กลุ่มเกษตรธรรมชาติ ที่กลุ่มสตรีได้ช่วยกันผลักดันในการจัดตั้งกลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด จำนวน 30 ราย เพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเกิดจากผลกระทบจากการพัฒนาสมัยใหม่ มีการปรับปรุงการผลิตจากการทำสวนชา (เมี่ยง) ซึ่งมีรายได้น้อย มาเป็นการเกษตรผสมผสาน โดยปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง ส้มโอ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำสมุนไพรต่างๆ มาปลูกสลับกัน เช่น มะแขว่น (เครื่องเทศชนิดหนึ่ง) โดยไม่มี

การตัดไม้ที่มีอยู่เดิม เช่น ไม้ยาง ไม้ก่อ ไม้ซ้อ ไม้รัก ไม้จำปี เป็นต้น ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงจะอาศัยปุ๋ยที่เกิดจากการเน่าเปื่อยของซากพืช ใช้สมุนไพรและเครื่องเทศไล่แมลงและขับไล่ศัตรูพืช รวมทั้งรักษาสภาพดินไว้ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเร็ว และยังช่วยลดต้นทุนในการผลิตได้เป็นอย่างดี มีการเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักไว้กินเมื่อเหลือกินก็จะนำไปขาย ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้ และระบบนิเวศของชุมชนดีทำให้สิ่งแวดล้อมยั่งยืน ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาสมัยใหม่ลดลงด้วย และการพัฒนาเศรษฐกิจอีกอย่างซึ่งได้รวมกลุ่มทำไม้กวาดดอกหญ้า ซึ่งดอกหญ้าเป็นวัชพืชนำมาทำไม้กวาดอันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ทำไม้กวาดไว้ใช้เองมาผลิตขาย สามารถทำรายได้ให้กับสมาชิกเป็นอย่างดี มีตลาดทั้งภายในและภายนอกชุมชน การผลิตไม้กวาดดอกหญ้านอกจากช่วยแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังสามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี เนื่องจากดอกหญ้าเป็นเชื้อไฟที่เป็นต้นเหตุทำให้เกิดไฟไหม้ป่า จากการรวมกลุ่มสตรีดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาการก่อตัวพัฒนาการของกลุ่ม ปัจจัยและกลไกที่ช่วยผลักดันให้เกิดกระบวนการประชาสังคมของสตรีในชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการก่อตัวและการ พัฒนาการของกระบวนการประชาสังคมของสตรีในชุมชนชนบท
2. เพื่อศึกษาปัจจัย กลไกที่สนับสนุนสตรีในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาสังคมในชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบวิธีการขับเคลื่อนกระบวนการประชาสังคมของสตรีชนบท
2. ทราบถึง ปัจจัย กลไกในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาสังคมของสตรีชนบท
3. นำผลการวิจัยไปใช้พัฒนาสตรีในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาสังคม

เพื่อก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

นิยามศัพท์เฉพาะ

สตรีชนบท หมายถึงสตรีที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นหรือชุมชนชนบท ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการกระบวนการประชาสังคม สตรีกลุ่มดังกล่าวจะมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมีความรู้ความสามารถตลอดจนมีส่วนร่วมในการคิด ในการตัดสินใจ ค้นหาปัญหาวางแผนทำกิจกรรมตลอดจนตรวจสอบและประเมินผล

กระบวนการประชาสังคม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนา เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆ เรื่อง พร้อมๆ กันไป เมื่อรวมกลุ่มแล้ว ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันตัดสินใจ มีการเรียนรู้ มีการจัดการ กลุ่มจะมีความเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ จะสามารถสร้างเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ เช่น เกษตรผสมผสาน หัตถกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตร สมุนไพร ตั้งกองทุนหมู่บ้าน รวมตัวกันทำธุรกิจต่างๆ เช่น เจ้าของปั้มน้ำมันขนาดเล็ก ตั้งร้านขายอาหารและจัดการท่องเที่ยวชุมชน ฯลฯ

ปัจจัยการขับเคลื่อน หมายถึง สิ่งที่ช่วยผลักดันให้มีการขับเคลื่อนกระบวนการประชาสังคม ประกอบด้วยปัจจัยภายใน เช่น ความร่วมมือของสมาชิก ความสัมพันธ์ของสมาชิก การเรียนรู้ การตั้งใจและความพยายามของผู้นำสตรี ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานของรัฐ องค์กรการพัฒนาเอกชน และนักวิชาการต่างๆ เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอก ตลอดจนข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนต่างๆ เช่น วิทยุสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ฯลฯ

กลไกขับเคลื่อน หมายถึง ตัวบุคคลที่เข้าไปช่วยในการขับเคลื่อน ได้ผู้นำที่มีความเข้มแข็ง สมาชิกมีความสามัคคี มีภูมิระเบียบในการดำเนินงาน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐที่ไปให้การสนับสนุน

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้เลือก บ้านผาแดง หมู่ที่ 3 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีการพึ่งตนเองสูง มีผู้นำและสมาชิกมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองในชุมชนได้ระดับหนึ่ง

2. ขอบเขตเนื้อหา

2.1 บริบทของชุมชนบ้านผาแดง

2.2 การก่อตัวและการพัฒนากระบวนการประชาสังคมของกลุ่มสตรี

2.3 กรณีศึกษา คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มสตรี จำนวน 12 ราย

2.4 ปัจจัยกลไกที่สนับสนุนสตรีในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาสังคม

ในชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน

2.4.1 ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความร่วมมือระหว่างสมาชิก, การเรียนรู้ของสมาชิก

กลุ่ม, กองทุนชุมชน, ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และความตั้งใจและความพยายามของผู้นำสตรี

2.4.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น ข้าราชการ นักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการเครือข่ายการเรียนรู้ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนต่างๆ เช่นวิทยุ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ฯลฯ

2.4.3 กลไก ได้แก่ ผู้นำ สมาชิกกลุ่ม กฎระเบียบของกลุ่ม ตลอดจนหน่วยงานของรัฐที่ไปให้การสนับสนุน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved